

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Teze k disertační práci

Teorie rámců a její edukační možnosti

Theory of Frames and its Educational Possibilities

Jan Huleja

Katedra českého jazyka

Školitel: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Obor: Pedagogika

2018

Obsah

1. ABSTRAKT	3
2. TEORIE RÁMCŮ.....	3
2.1. RÁMEC	4
2.2. RÁMCOVÁNÍ.....	5
3. RÁMCE OSTRAVY V ČESKÉM JAZYKOVÉM OBRAZU SVĚTA.....	6
3.1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA, METODOLOGIE	7
3.2. KOGNITIVNĚLINGVISTICKÁ ANALÝZA RÁMCŮ OSTRAVSKÉHO TEXTU	7
3.3. RÁMCE OSTRAVY	8
3.4. EMPIRICKÁ DATA	9
3.5. RÁMCE OSTRAVY A EMPIRICKÁ DATA	10
4. EDUKAČNÍ POTENCIÁL TEORIE RÁMCŮ	11
4.1. TEORIE RÁMCŮ A ČESKÝ JAZYK A LITERATURA.....	11
4.2. TEORIE RÁMCŮ A MEDIÁLNÍ VÝCHOVA.....	12
5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY V TEZÍCH K DISERTAČNÍ PRÁCI.....	13

1. ABSTRAKT

Disertační práce *Teorie rámců a její edukační možnosti* sestává z teoretické, praktické a didaktické kapitoly. Tématem první z nich je teorie rámců, jež napříč různými humanitními a společenskými disciplínami zahrnuje řadu konceptů a teoretických pohledů, které pojednávají o tom, jak jednotlivci, skupiny či společnosti vnímají a organizují realitu a jak o ní komunikují. V druhé části práce na aplikaci nazvané *Rámce Ostravy v českém jazykovém obrazu světa* demonstrujeme potenciál teorie rámců pro kulturnělingvistické a diskurzivní analýzy. Vycházíme v ní z rozsáhlého a reprezentativního vzorku českého jazykového materiálu (z textových, systémových a empirických jazykových dat). Na jeho základě se pokoušíme rekonstruovat český jazykový obraz Ostravy a zaměřit se na to, z jakých rámců se skládá, tj. jakým převažujícím způsobem uživatelé českého jazyka Ostravu zobrazují, jak o ní vyprávějí. Naším cílem je současně představit Ostravu jako významný český kulturní a společenský fenomén, jenž je evokován takovými lexikálními jednotkami a strukturován takovými konceptuálními prostředky, které jsou v textu české kultury nezaměnitelně „ostravské“. V třetí části se zaměřujeme na přínos teorie rámců pro vzdělávací obor *Český jazyk a literatura* a pro průřezové téma *Mediální výchova*. Právě o nich se domníváme, že jsou teorii rámců nejvíce otevřeny a umožňují nejpřirozenější uplatnění jejího edukačního potenciálu.

2. TEORIE RÁMCŮ

Pojmem *rámec* se jako první systematicky zabývala americká kulturní a sociální antropologie (BATESON, 2000, originál z r. 1972) a sociologie (GOFFMAN, 1974; BENFORD – SNOW, 1988, 1992), ale velmi rychle našel své pevné místo v dalších společenských vědách, a to v kognitivní psychologii (TVERSKY – KAHNEMAN, 1981), politologii (SCHÖN, 1993; SCHÖN – REIN, 1993; YANOW, 2008; HULST – YANOW, 2016), mediálních studiích a žurnalistice (GITLIN, 1980; ENTMAN, 1993, 2003; SCHEUFELE, 1999; REESE, 2001), kde jeho obliba neustále stoupá.

Z mnoha důvodů se jedná o vhodně zvolený výraz: je dobrou metaforou toho, co se snaží popsat, je součástí běžné slovní zásoby, jeho užití je všestranné a hlásí se k němu množství disciplín. Jeho frekvence je v současném politicko-mediálním diskurzu USA tak

vysoká, že si lze jen stěží současné politické debaty bez znalosti tohoto pojmu představit. Důležitou úlohu rámec sehrává od 70. let také v americké jazykovědě, zejména v lingvistice kognitivní (FILLMORE, např. 1976, 1982; LAKOFF, např. 2006, 2008) a v diskurzivní analýze (TANNEN, 1979).

Poněkud odlišná situace panuje v českém jazykovém prostředí. S teorií rámců jsou sice obeznámeni jak odborníci na mediální studia, žurnalistiku a politologové, tak lingvisté a v poslední době bylo problematice rámcování věnováno i několik disertačních prací (např. NĚMCOVÁ TEJKALOVÁ, 2011; HRUBEŠ, 2016), nicméně autoritativní monografické zpracování pojmů rámec a rámcování dosud chybí. Také se nedá říct, že by se staly běžnou součástí lexika novinářů a politiků. Ačkoli tuto práci lze vnímat jako malý příspěvek k tomu, aby se tyto pojmy v české vědě pevněji usadily, jejím hlavním cílem není důkladné mapování celé teorie. Prioritou naší práce je jednak ukázat teorii rámců v reálném užití a jednak demonstrovat její edukační možnosti.

2.1. RÁMEC

Jak poznamenává americký lingvista Charles J. Fillmore (FILLMORE, 1976, 1982, 2012), idea konceptu *frame* není osamocená a rozhodně není v humanitních vědách něčím novým. Sám Fillmore na tomto termínu nelpí, ale konstatuje, že je dobře zvolený, poněvadž úspěšně zastřešuje velké množství částečně se překrývajících pojmů (Fillmore uvádí schéma, scénář, skript, myšlenková opora, kognitivní model, sémantická paměť, etnoteorie, kulturní narativ a mem). Určitou míru souvislosti bychom mohli najít i s dalšími koncepty, např. idealizovaný kognitivní model (LAKOFF, 2006), (generální) mentální model (FORRESTER, 1961), mentální prostor (FAUCONNIER, 1994), možný svět (GOODMAN, 1996), paradigma (KUHN, 1997), diskurz a epistémé (FOUCAULT, 1994). Na rozdíl od ostatních významově blízkých pojmů má rámec jednu zásadní výhodu, a tou je právě možnost vytvoření jeho derivátů: rámcování (*framing*) a rámcovat (*to frame*). Ty nám sdělují (HRABAL, 2002), že „framing je něco, co děláme my (implikuje tedy aktivní účast člověka)“.

Rámec a všechny další pojmy uvedené v předchozím odstavci směřují k něčemu, co Deborah Tannenová nazývá „struktura očekávání“ (TANNEN, 1979, s. 138). Americká jazykovědkyně upozorňuje na to, že tento pojem je ústředním tématem vlny teorií, která

zasáhla celou řadu vědeckých oblastí včetně lingvistiky a jež stojí v základu diskuse o rámcích, skriptech, schématech apod. Jinými slovy, všechny podobné teorie vychází z poznatku o apercepci, sahajícímu až k G. W. Leibnizovi (LEIBNIZ, 1982). Apercepce (resp. osmyslené vnímání, „vnímání vnímání“) je psychický proces, pomocí něhož je nový obsah vědomí osmyslen podobnými, již existujícími obsahy takovým způsobem, že může být pochopen (JUNG, 2014). Objekty tohoto světa nelze vnímat jakožto izolované, vzájemně neprovázané entity. Vnímání světa je kontextuální a děje se v celcích. Žádná zkušenost o světě se nezapisuje na nepopsanou desku – naše vědomí se pokaždé snaží nové zařadit do známého kontextu, používá osvědčené šablony, rámce. Fenomenologicky řečeno, každý člověk, vědomě i nevědomě, poměřuje vše, co zažívá, se svými předchozími zkušenostmi. Nový počitek se ukládá do naší paměti na pozadí starých zážitků a vytváří novou strukturu očekávání.

Rámec postupně představujeme v jeho klasickém Batesonově (BATESON, 2000), Goffmanově (GOFFMAN, 1974) a Fillmoreově (FILLMORE, 1976) vymezení jako interpretační nástroj, který pomáhá vřazovat nový vjem do kontextu známých pojmů a jež jedinec využívá při svém uchopování světa, ve snaze porozumět dějům okolo sebe. Rámec se u jednotlivce formuje jak na základě jeho individuální zkušenosti (osobní identita), tak prostřednictvím intersubjektivních zkušeností, které mezi sebou subjekty sdílí uvnitř určitého společenství či určité kultury (sociální, resp. kulturní identita). Tyto znalosti o světě subjekt využívá, když přichází do styku s novými informacemi, událostmi a zkušenostmi. Jen tak je dokáže předjímat, interpretovat a připravovat se na jejich konsekvence (podle TANNEN, 1979, s. 138–139).

2.2. RÁMCOVÁNÍ

Teorie rámců nezůstává jen u zkoumání dekodování sdělení, ale rovnocenně se zabývá i jeho kódováním, tj. tím, jak původce komunikátu své sdělení rámcuje. Již Fillmore ve svém přístupu k tomuto dvojímu pojetí míří, neboť o rámcích hovoří jak v kontextu recepce sdělení, tak i jeho produkce (FILLMORE, 1976). Na jedné straně uživatel jazyka prostřednictvím rámců dekoduje sdělení ostatních subjektů a interpretuje svět, na straně

druhé si pomocí rámců vytváří svou verzi světa, ve kterém žije, a v souladu s ní artikuluje (rámcuje) vlastní výpovědi. Do určité míry je tak schopen okolní svět i přetvářet.

Rámcovat nějakou věc znamená zdůrazňovat její určité aspekty a činit je v komunikaci závažnějšími, a co víc, přisuzovat jim status definice celku. Jinými slovy, rámcování znamená selektivní působení na dekodování sdělení, podporování jeho určité interpretace a *de facto* i odrazování od interpretací ostatních. Rámcování naviguje člověka ve světě, který ho obklopuje, a podílí se na formování jeho názorů a postojů. Jeho charakteristickým rysem je zpřehledňování komplexní reality, na druhé straně ovšem také její zjednodušování, falešné zobecňování a stereotypizace.

Na rozdíl od teoretických pojetí, jež se zabývají rámci, se přístupy věnované rámcování zaměřují na interaktivní, intersubjektívni procesy, pomocí kterých jsou rámce vytvářeny: studium rámce se vyznačuje statickým a potenciálně taxonomickým přístupem k předmětu, kdežto rámcování přenáší pozornost na dynamické procesy a nabízí angažovanější pohled (podle HULST – YANOW, 2016, s. 93). Nicméně na rámec a rámcování nemá smysl pohlížet odděleně. Jedná se o různé strany téže mince, jež se komplementárně doplňují.

Není překvapením, že právě teoretický potenciál rámcování jako procesu, při němž subjekt artikuluje svá sdělení prostřednictvím kognitivních rámců a předává je dál, otevřel teorii rámců dveře do politologie, žurnalistiky a mediálních studií, kde její obliba od 70. let do současnosti neustále stoupá.

3. RÁMCE OSTRAVY V ČESKÉM JAZYKOVÉM OBRAZU SVĚTA

V praktické části disertační práce představujeme teorii rámců jako efektivní metodický nástroj kulturnělingvistické a diskurzivní analýzy. Záměrem naší „ukázkové“ aplikace je pokusit se odpovědět na otázku, jak české jazykové společenství organizuje svou zkušenost o Ostravě, jakým způsobem o ní vypráví, tj. jak ji rámcuje. Jazykový materiál, z něhož během naší kognitivnělingvistické analýzy rámců vycházíme, nazýváme „ostravský Text“. Jedná se o rozsáhlý a různorodý soubor textových, systémových a empirických dat (slovníky, encyklopedie, umělecké texty, korpusová data, dotazníky ad.), jež shodně vyprávějí o Ostravě. Využití teorie rámců ve zkoumání města jako kulturního fenoménu je prvním svého druhu (nejen) u nás.

Zároveň v této kapitole představujeme Ostravu jako významný český kulturní a společenský fenomén, jenž je evokován takovými lexikálními jednotkami a strukturován takovými konceptuálními prostředky (pojmovými metaforami a metonymiemi), které jsou v textu české kultury nezaměnitelně „ostravské“. Praktická část naší práce tvoří jakýsi „most“ mezi teorií rámců a jejím didaktickým využitím na školách (viz 4. kapitola). Z jiného úhlu pohledu tak na ni můžeme nahlížet jako na rozsáhlou didaktickou aplikaci teorie rámců. Domníváme se totiž, že v ní není prakticky nic, co by se nedalo edukačně využít a k čemu by nebylo možné ve spolupráci se studenty dospět.

3.1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA, METODOLOGIE

Předpokladem pro naši analýzu bylo stanovení výzkumné metody, kterou jsme nazvali kognitivnělingvistická analýza rámců. Ve svém přístupu vedle teorie rámců a poznatků o konceptuální metafoře a metonymii, tedy z pojmů, jimž se systematicky věnuje americká kognitivní lingvistika (např. LAKOFF – JOHNSON, 2002; JOHNSON, 1987; LAKOFF, 2006; TURNER, 2005), analogicky vycházíme též ze slovanské etnolingvistiky, zejm. lublinské školy (jazykový obraz světa (BARTMIŃSKI, 2010), metoda sběru jazykových dat J. Bartmińského (BARTMIŃSKI, 2014)). Zároveň tím chceme naznačit možnost vzájemně obohacujícího dialogu mezi americkou kognitivní lingvistikou a slovanskou etnolingvistikou.

3.2 KOGNITIVNĚLINGVISTICKÁ ANALÝZA RÁMCŮ OSTRAVSKÉHO TEXTU

Spisovatelé, žurnalisté, politici, anonymní původci vtipů, tvůrci propagačních materiálů a reklamních sloganů; autoři slovníků a encyklopedií; respondenti našich průzkumů – ti všichni nám ukazují, že jejich výpovědi o Ostravě mají vnitřní zákonitost, která Ostravu zobrazovat. Je to logika názorů, postojů a hodnot, a proto nám přísně vzato jejich výpovědi nenabízejí nic jiného než rámce Ostravy s různou mírou subjektivnosti. Ve striktním pojetí jsou všechny subjekty jejími interprety, rámcují ji, a to včetně nás, ačkoli se ve své analýze snažíme nad rámce vystoupit a rekonstruovat její obraz.

Na základě kognitivnělingvistické analýzy jsme zjistili, že v ostravském Textu jsou pomocí určitých zobrazovacích pravidel (tzn. pomocí určitých kognitivních prostředků –

konceptuálních schémat, metafor a metonymií) akcentovány jisté aspekty Ostravy. Vycházíme-li z předpokladu, že rámcování znamená zdůrazňování dílčích aspektů vnímané skutečnosti, můžeme předešlou větu přeformulovat následujícím způsobem: Ostrava je v ostravském Textu prostřednictvím jistých zobrazovacích pravidel různým způsobem rámcována, a to jako

- 1) město, v němž panují drsné environmentální a společenské podmínky (rámec DRSNÉ MĚSTO);
- 2) město uhlí (HORNICKÉ MĚSTO);
- 3) město oceli (HUTNICKÉ MĚSTO);
- 4) město, které je na periferii, daleko od centra (PERIFERIE);
- 5) město, se kterým jsou ti, kteří se v něm narodili, nebo do něj přišli, navždy svázáni (OSUDOVÉ MĚSTO); a konečně jako
- 6) město, které je nehezké a neestetické (OŠKLIVÉ MĚSTO).

Těchto šest rámců představuje převládající způsoby zobrazování Ostravy v ostravském Textu.

3.3 RÁMCE OSTRAVY

V další části postupně rozebíráme šest výše zmíněných rámců Ostravy. Společně s tím představujeme svůj předpoklad, že uvnitř každého rámce stojí jako uspořádací principy konceptuální metonymie a metafor, jež ve vzájemné součinnosti rozvíjejí jedno zobrazovací pravidlo.

Literatura věnovaná rámcování považuje za hlavní kognitivní prostředek, jež strukturuje rámeček, metaforu (viz CHARTERIS-BLACK, 2011; LAKOFF, 2008; REIN – SCHÖN, 1993; SCHÖN, 1993; YANOW, 2008). V případě rámcování Ostravy jsme však zjistili, že určujícími kognitivními prostředky jsou převážně metonymie, přesněji řečeno synekdochy (typ metonymie *pars pro toto*). Pomocí nich je město, tento mnohohrstevnatý, komplexní pojem s těžko uchopitelným obsahem, vysvětlováno dílčí, konkrétnější, a tedy i srozumitelnější entitou ze své domény (tedy částí svého obrazu). Metonymie jsou zároveň blíže než metaforu tělesnému prožívání světa a reálné zkušenosti s Ostravou.

Poté, co představíme rámeček a jeho jednotící strukturální princip, přiřadíme v souladu s rámcovou sémantikou Ch. J. Fillmora a jeho kolegů (FILLMORE, 1976, 1982; FILLMORE – BAKER, 2009) k danému rámci lexikální jednotky ostravského Textu, které daný rámeček evokují, „rozeznávají“ (ENTMAN, 1993, 2003) a pro něž máme zároveň oporu v textových datech.

Dále těžíme z faktu, že město je svého druhu sociální prostor (scéna) opakujících se sociálních interakcí (představení). Tato skutečnost nám umožní využít Goffmanovu konceptuální metaforu SVĚT JE JEVIŠTĚ (GOFFMAN, 1974, 1999), s jejíž pomocí budeme moct lexikální jednotky každého z těchto rámečků Ostravy systematicky třídit. Ve shodě s G. Lakoffem (LAKOFF, 2008) se domníváme, že Goffmanovy a Fillmorovy přístupy jsou si blízké a jsou vzájemně kompatibilní.

Každý rámeček, jenž konceptualizuje Ostravu jako svébytnou divadelní inscenaci, sestává ze dvou rovin: (I.) z prvků rámce, které se dále dělí na (a) role, (b) rekvizity a (c) scénu a kulisy – každý prvek bude konkretizován minimálně jednou lexikální jednotkou; a (II.) ze scénářů rámce, jež popisují různé děje uvnitř rámce a líčí vztahy mezi prvky rámce. Scénáře jsou reprezentovány malými, opakujícími se „ostravskými příběhy“, které jsou pro Ostravu charakteristické, a jež „utvářejí“ její svět.

3.4 EMPIRICKÁ DATA

Významnou položku našeho výzkumu představují empirická data. Jejich zdrojem je dotazníkové šetření, které jsme realizovali v březnu roku 2016 v Praze a Ostravě na dvou typech středních škol (gymnázium a střední odborné učiliště (SOU)). Výzkumný vzorek zahrnoval 117 studentů: 29 studentů pražského gymnázia (3. ročník studia), 21 studentů pražského SOU (2. a 3. ročník) a 29 studentů ostravského gymnázia (3. ročník), 38 studentů ostravského SOU (3. ročník).

Naším cílem bylo zjistit, jak současná mládež nahlíží na tři české metropole, jejich obyvatele a jaké významy jim připisuje. Analýza empirických dat je současně pedagogicky přínosná: poskytuje pozoruhodnou sondu do konceptuálního světa studentů pražských a ostravských středních škol.

V první části dotazníku jsme testovali volné asociace studentů pomocí otevřených otázek. První tři otázky zkoumaly autostereotyp, tj. představu respondentů o vlastním městě, resp. o městě, v němž studují, a o jeho obyvatelích. Úvodní série otázek, kterou jsme použili v ostravské části výzkumu, měla podobu:

- (1) Napište, prosím, do tabulky, co si představíte, když se řekne „Ostrava“?
- (2) Co si představíte, když se řekne „Ostravan“?
- (3) Co si myslí o Ostravě a Ostravanech ostatní obyvatelé České republiky?

Studenti byli upozorněni na to, že odpovědi mohl být jak souvislý text, tak i několik slovních asociací. Po těchto návodných otázkách se měli studenti pokaždé volně rozepsat ke dvěma dvojicím pojmů: a) Praha – Pražan a b) Brno – Brňan. V této fázi jsme se zaměřili na heterostereotyp (představu respondenta o jiném městě a jeho obyvatelích). Již nebylo nezbytné studenty instruovat variacemi na úvodní tři otázky, ve svých textech na ně odpovídali intuitivně. Pražská verze dotazníku byla analogická ostravskému: úvodní dotazy se týkaly pražského autostereotypu, posléze se studenti věnovali heterostereotypům.

Druhou polovinu dotazníku tvořilo měření intenzity psychosociologických postojů středoškoláků k týmž propriím: Praze, Brnu a Ostravě, Pražanovi, Brňanovi a Ostravanovi. Data jsme získali pomocí metody sémantického diferenciálu (OSGOOD et al., 1957) realizovanou na 7stupňových škálách.

3.5 RÁMCE OSTRAVY A EMPIRICKÁ DATA

Pokud bychom měli shrnout výsledky empirické části, je zapotřebí říct, že z valné většiny odpovídají výsledkům, které jsme získali jak při analýze dat textových, tak i systémových. Potvrdila se nicméně nezastupitelná role empirických dat: díky odpovědím mladých Čechů můžeme český jazykový obraz Ostravy aktualizovat a do jisté míry ho i „nabourat“ (obohatit i ochudit).

Naši respondenti nejsilněji akcentovali rámeček OŠKLIVÉ MĚSTO (lexikální jednotky: *znečištěné ovzduší, smog, špína, nepořádek, neatraktivní, špinavé a hlučné město...*), DRSNÉ MĚSTO (*alkohol, drogy, agresivita, vulgárnost, chachaři, Romové, divocí, opilí a hrubí lidé...*) a HORNICKÉ MĚSTO (*těžký průmysl, uhlí, šachty, doly, tmavé město...*). V odpovědích studentů

těž silně rezonoval rámeček HUTNICKÉ MĚSTO (*těžký průmysl, vysoké pece, Vítkovice...*). Zbývající dva rámce, OSUDOVÉ MĚSTO a PERIFERIE, se ale nestaly součástí všeobecného konsenzu – Ostravu jako PERIFERII rámcovali pražští studenti (vzdálené místo (*je to daleko, Polsko*), *buran, nemají městské návyky*), kdežto Ostravu jako OSUDOVÉ MĚSTO studenti ostravští (*patriot, hrdý člověk*, ale i nápadně frekventované *domov, rodné město* ad., pro něž by byla vhodnější nepříznačková metonymie DOMOV ZA OSTRAVU).

Významným obohacením obrazu Ostravy bylo rámcování místních obyvatel jako lidí, kteří mluví specifickou varietou českého jazyka, moravskoslezským nářečím (MORAVSKOSLEZSKÉ NÁŘEČÍ ZA OSTRAVANA, „KRÁTKÝ ZOBÁK“ ZA OSTRAVANA), esenciálním poznávacím znamením Ostravana v ČJOS, a jeho ikonickými výrazy (*bo, pičo, cyp*).

4. EDUKAČNÍ POTENCIÁL TEORIE RÁMCŮ

Teorie rámců je včlenitelná do tří vzdělávacích oblastí (*Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost a Umění a kultura*) a tří průřezových témat (*Mediální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Multikulturní výchova*) rámcových vzdělávacích programů (RVP), přičemž tento její široký záběr je přímo úměrný velkému množství humanitních disciplín, které se k ní hlásí (připomeňme, že se jedná primárně o sociologii, politologii, mediální studia, žurnalistiku a lingvistiku).

V naší práci se podrobně nevěnujeme (ani by to nebylo v našich možnostech) všem místům vzdělávacího obsahu RVP, kde by bylo možné ve větší či menší míře s teorií rámců pracovat. Místo toho se detailněji zaměřujeme na vzdělávací obor *Český jazyk a literatura* a na průřezové téma *Mediální výchova*. Právě o nich se domníváme, že jsou teorii rámců nejvíce otevřeny a umožňují nejpřirozenější uplatnění jejího edukačního potenciálu. Naše práce je v tomto ohledu prvotním pokusem o vztažení teorie rámců k didaktice českého jazyka a literatury a mediální výchovy.

4.1. TEORIE RÁMCŮ A ČESKÝ JAZYK A LITERATURA

Teorii rámců lze považovat za významnou součást kognitivního pohledu na jazyk. Jeho základním posláním v didaktice mateřského (ale i cizího) jazyka je pomoci studentovi

odhalovat souvislost jazyka s myšlením, s poznáváním světa a se schopností orientovat se v něm (srov. PACOVSKÁ, 2011, s. 61).

Vhodný okamžik pro včlenění teorie rámců do výuky českého jazyka a literatury přichází ve vyučovacích jednotkách věnovaných interpretaci textu, přesněji řečeno komunikátu, a jeho kritickému čtení. Student bude při interpretaci sdělení využívat některé postupy kognitivnělingvistické analýzy rámců.

V obecné rovině teorie rámců poodhaluje, jak české jazykové společenství organizuje svou zkušenost o světě, jakým způsobem na svět uživatelé českého jazyka nahlíží a jaké významy mu připisují. Zároveň přibližuje, jakým způsobem jazyk pomáhá svým uživatelům vytvářet věrohodné a konzistentní příběhy o sobě samých a o světě, který obývají. Podporuje výchovu k empatii a toleranci, buduje respekt k jinému názoru a kulturní odlišnosti.

4.2. TEORIE RÁMCŮ A MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

Co se týče mediální výchovy, zasazení teorie rámců do edukace posiluje, rozvíjí a inovuje mediální gramotnost, klíčovou kompetenci MV, jednu ze zásadních „dimenzí současného člověka“ (JIRÁK – WOLÁK, 2007, s. 7) a zároveň podporuje žáka jako aktivního interpreta a producenta mediálního sdělení. Zařazení výkladu o rámcích do mediální výchovy nabízí řešení přetrvávajících potíží s její smysluplnou realizací. Teorie rámců má podle našeho názoru šanci stát se komplexní a perspektivní komponentou mediální výchovy – souvisí s řadou podnětných témat, z nichž některá u nás teprve čekají na vědecké uchopení.

V moderně pojaté mediální výchově je důležité studentům zdůrazňovat, že média nejsou ani dobrá, ani špatná, ale taková, jaká si je děláme. Jsou odrazem toho, jak se společnost snaží interpretovat svět kolem sebe, lze na nich poznat, jakým interpretacím je dáván větší prostor a jaké jsou v daném diskurzu upřednostňovány. Tyto vítězné interpretace pak mají moc konstruovat reálný obraz světa, a přestávají být pouhou „mediální realitou“.

Jednou z cest k pochopení této skutečnosti je pro studenta alespoň základní vhled do teorie rámců. Rámec je zásadním pojmem současného zkoumání jazyka a informační hodnoty hromadných sdělení, jejich dopadu na člověka a jeho svět. Klíčová role rámce pak spočívá zejména v tom, že definuje, jaký typ dotazování je relevantní a jaký není, a také

v tom, že vytyčuje interpretační prostor, tedy *de facto* interpretacím předchází. Skutečnost, že uvnitř takových rámců žijeme a jen obtížně překračujeme jejich hranice, je dobré si uvědomovat.

Mediální texty bychom měli ve výuce MV studentům prezentovat nejen jako zdroje příběhů předkládajících určité názory, hodnoty a formující veřejné mínění, ale současně i jako příležitost, jak panující hodnotový systém zpochybnit anebo rozbít. Jsme přesvědčeni, že k výbavě moderního mediálního člověka by měla patřit i schopnost nastolování vlastních témat, prosazování vlastních konceptuálních metafor a metonymií, tj. schopnost zasadit jistý výsek reality do žádoucího rámce. Znalost rámcování a jeho aktivní osvojení je bez jakékoli nadsázky uměním mediálně přežít a účinně bojovat za svůj názor (srov. LAKOFF, 2004, 2008).

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY V TEZÍCH K DISERTAČNÍ PRÁCI

- BARTMIŃSKI, J., „Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata“. In: BIELIŃSKA-GARDZIEL, I. – NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, S. – SZADURA, J. (eds.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów, t. 3, Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014, s. 279–308.
- BARTMIŃSKI, J., „Úhel pohledu, perspektiva, jazykový obraz světa“. In *Studie z aplikované lingvistiky*. 2010, 1(1), s. 111–130.
- BATESON, G., *Steps to an Ecology of Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 2000.
- BENFORD, R. D. – SNOW, D. A., „Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization“. In *International Social Movement Research*. 1988, 1, s. 197–217.
- BENFORD, R. D. – SNOW, D. A., „Master Frames and Cycles of Protest“. In MORRIS, A. D. – MUELLER, C. M. (eds.), *Frontiers of Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 1992, s. 133–155.
- ENTMAN, R. M., „Cascading Activation: Contesting the White House’s Frame After 9/11“. In *Political Communication*. 2003, 20(4), s. 415–432.
- ENTMAN, R. M., „Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm“. In *Journal of Communication*. 1993, 43(4), s. 51–58.
- FAUCONNIER, G., *Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- FILLMORE, Ch. J., „Frame semantics“. In Linguistics Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin, 1982, s. 111–138.
- FILLMORE, Ch. J., „Encounters with Language“. In *Computational Linguistics*. 2012, 38(4), s. 701–718.

- FILLMORE, Ch. J., „Frame Semantics and the Nature of Language“. In *Annals of the New York Academy of Science: Conference on the Origin and Development of Language and Speech*. 1976, s. 20–32.
- FILLMORE, Ch. J. – BAKER, C., „A Frames Approach to Semantic Analysis“. In HEINE, B. – NARROG, H. (eds.), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. Oxford University Press, 2009, s. 313–340.
- FORRESTER, J. W., *Industrial Dynamics*. Cambridge, Mass.: M. I. T. Press, 1961.
- FOUCAULT, M., *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Svoboda, 1994.
- GITLIN, T., *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making & Unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press, 1980.
- GOFFMAN, E., *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. London: Harper and Row, 1974.
- GOFFMAN, E., *Všichni hraje divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999.
- GOODMAN, N., *Ways of Worldmaking*. Indianapolis: Hackett, 1978; český překlad *Způsoby světatvorby*. Bratislava: Archa, 1996.
- HRABAL, J. „Doslov – poznámka k dílu J. Cullera“. In CULLER, J., *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2002, s. 158–163.
- HRUBEŠ, M., *Proces konstruování rámců v interakci s ostatními účastníky diskursu: Analýza rámování vstupu ČR do EU*. Disertační práce. Masarykova univerzita: Fakulta sociálních studií, Katedra politologie, 2016. Školitel Ondřej CÍSAŘ.
- HULST, M. van – YANOW, D., „From Policy ‚Frames‘ to ‚Framing‘: Theorizing a More Dynamic, Political Approach“. In *American Review of Public Administration*. 2016, 46(1), s. 92–112.
- CHARTERIS-BLACK, J., *Politicians and Rhetoric, The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan UK, 2011 (2. vydání).
- JIRÁK, J. – WOLÁK, R., „Mediální gramotnost jako dimenze současného člověka“. In TÍŽ, *Mediální gramotnost – nový rozměr vzdělávání*. Praha: Radioservis, 2007, s. 6–11.
- JOHNSON, M., *The Body in the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- JUNG, C. G., *Collected Works of C. G. Jung, Volume 8: Structure & Dynamics of the Psyche*. Princeton University Press, 2014.
- KAHNEMAN, D. – TVERSKY, A., „The Framing of Decisions and The Psychology of Choice“. In *Science*. 1981, 211(4481), s. 453–458.
- KUHN, T. S., *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH, 1997.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M., *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002.
- LAKOFF, G., *Don't Think of an Elephant! Know your Values and Frame the Debate: The Essential Guide for Progressives*. White River Junction, Vt.: Chelsea Green Publishing Company, 2004.
- LAKOFF, G., *The Political Mind*. New York: Viking Adult, 2008.

- LAKOFF, G., *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. Praha: Triáda, 2006.
- LEIBNIZ, G. W., *Monadologie a jiné práce*. Praha: Svoboda, 1982.
- NĚMCOVÁ TEJKALOVÁ, A., *Mediální stereotypizace a rámcování zdravotně handicapovaných sportovců*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze: Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií, 2011. Školitel Jan JIRÁK.
- OSGOOD, Ch. – SUCI, G. – TANNENBAUM P., *The Measurement of Meaning*. Urbana, 1957.
- PACOVSKÁ J., „Didaktika českého jazyka pohledem kognitivní lingvistiky“. In *Didaktické studie*. 2011, 3 (2), s. 61–71.
- REESE, S. D., „Prologue – Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research“. In REESE, S. D. – GANDY, O. H. – GRANT, A. E. (eds.), *Framing Public Life. Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publisher, 2001, s. 7–31.
- REIN, M. – SCHÖN, D., „Reframing Policy Discourse“. In FISCHER, F. – FORESTER, J. (eds.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. London: Duke University Press, 1993, s. 145–166.
- SCHUEFELE, D. A., „Framing as a Theory of Media Effects“. In *Journal of Communication*. 1999, 49(1), s. 103–122.
- SCHÖN, D. A., „Generative Metaphor: A Perspective on Problem-Setting in Social Policy“. In ORTONY, A. (ed.), *Metaphor and Thought*. New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1993, s. 137–163.
- TANNEN, D., „What’s in a Frame? Surface Evidence for Underlying Expectations“. In FREEDLE, R. (ed.), *New Directions in Discourse Processing*. Norwood, NJ: Ablex, 1979, s. 137–181.
- TURNER, M., *Literární mysl*. Brno: Host, 2005.
- YANOW, D., „Cognition Meets Action: Metaphors as Models of and Models for“. In CARVER, T. – PIKALO, J. (eds.), *Political Language and Metaphor*. London, England: Routledge, 2008, s. 225–238.